

*SIBA Balázs:*¹

A reményteljes múlt és a választott örökség

Abstract. The Hopeful Past and the Chosen Inheritance.

Living in a given historical place and time, we inherit stories, and by filtering them through our lives and experiences, we transform them into parts of our own story. In this article, we examine the relatedness between our stories and the story of the Kingdom of God. The metanarrative of the God–human relationship is a continuously changing system with permanent perspectives, a tradition that offers a system of rules to Christian communities and, on the other hand, interprets the individual's life and integrates it into the history of salvation. Christian life appears in front of us as a study process, a search, but it is hope as well. We should not forget about the eschatological dimension of Christian faith: the hope in God, who saved us in the past and will hold us in the future.

Keywords: Christian spirituality, tradition

„Aki hálával áldozik, az dicsőít engem, és aki figyel az útra, annak mutat meg Isten szabadítását.” (Zsolt 50,23)

„Múltunk meghatározó része jelenünknek, életünknek – éppúgy ahogy a jelenhez való viszonyulásunk meghatározza jövőnket.”²

Bevezetés

Egy japán turista egyszer Ausztrália végtelennek tűnő legelőit csodálta, és feltűnt neki az, hogy azon a vidéken nem használnak kerítést a birkanyájak védelmére. Megkérdezte

¹ Egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem, Hittudományi Kar, Email: siba.balazs@reformatus.hu

² TAPOLYAI Emőke (2019): *Harmóniában – Múltunkkal, jelenünkkel és jövőnkkel*. Budapest, Harmat. 9.

az egyik helyi farmert, hogy miért nincs sehol kerítés? Nem félnek attól, hogy a birkák elcsatangolnak? A farmer így válaszolt: „Nincs szükségünk kerítésekre, mi kutakat ásunk, így a birkák nem vándorolnak el messzire.”³

Ha a tradícióra gondolunk, talán a keretek, írott és íratlan szabályok, régről örökölt rutinok jutnak eszünkbe. A tradícióval való foglalkozás azonban nem egyszerűen „nosztalgizálás”, hanem a múlt mérlegre tétele, a jelen kérdéseivel való megküzdés és a jövő tervezése egyszerre. A múlt és jövő között – akár kevésbé tudatos módon – egy-egy történet képezhet hidat, mintegy vezérfonalat adva a jelen döntései számára. Öröklött és választott/megtalált történeteink értelmezésével új, személyre szabott életperspektívák nyílnak meg előttünk.⁴ Olyan, mások által megértett felismeréseket kaphatunk, melyek segíthetnek jelen megküzdési helyzetekben, hogy merre lehetnek az elődök zsákutcái és merre lehetnek azok az ösvények, amerre a jövő útját kitaposhatjuk, ha Isten arra indít bennünket.

A tradíció mint választás?

A tradíció a hitek és cselekvési minták átadását jelenti, amit az egyik generáció a következőre hagyományoz.⁵ A tradíció szó latinból származik (*tradere*), ami az átadásra utal. A tradíció mellett, hogy folyamatosan alakul vagy változik, mégis mindig marad benne valami kapcsolat, ami a régmúlt időkhöz, elődeink elődeihez köt. Olyasvalami, amit az egyik ember a másik embernek „stafétaként” adhat át. A tradíció kötőanyaga a személyes kapcsolat, a közös meggyőződés és az ismétlődő cselekvés. Az átadás lényegét tekintve apáról fiúra, szülőről gyerekre, vezetőről követőre történik. Ha a személyes emberi kapcsolatokban szakad meg valami, akkor a tradíció elsorvad, kiüresedik vagy teljesen megszűnik. Ha viszont egyik személyről a másik személyre átadódik a világ- és életszemlélet és az ehhez kapcsolódó gyakorlatok, akkor jöhetnek-mehetnek politikai rendszerek, szellemi irányzatok, a tradíció, ha átalakulva is, de életben marad. Bár a stafétaátadáshoz

³ BOYD, Gregory A. (2004): *Repenting of Religion*. Grand Rapids: Baker. 46. A tanulmányban fellelhető idegen nyelvű idézetek fordításait a szerző végezte el.

⁴ BORNHAUSER, T. (2000): *Gott für Erwachsene – ein Konzept kirchlicher Erwachsenenbildung im Zeichen postmodernen Vielfalt*. Stuttgart, Kohlhammer. 98.

⁵ A kultúra viszont egy adott társadalmi csoport sajátos jegyeit foglalja magában egy adott időszakban. A kultúra ehhez képest egy pillanatfelvétel, egy rövidebb időszak helyzetképe.

sikeres stafétaátvételre, tudatos döntésre is szükség van, hogy őseink hite immár a sajátunk is legyen, hiszen „Istennek csak gyermekei vannak, és nincsenek unokái.”⁶

Kultúránkban látszik azonban, hogy sok család elvesztette már ősei hitét és életbölcességét.⁷ A posztmodern forrása után a metamodernbe lépve talán eljött az idő arra, hogy választott örökségünk lehessen a keresztyén hit és életgyakorlat a családi életünk szintjén is.⁸

Az életünk és az idő

A tradíció az időbeni kontinuitásban és a történetben fogható meg. A tradíciók felvételének egyik fontos aspektusa az a világszemléleti koordinárendszer, ahogyan az időhöz viszonyulunk: végesnek vagy végtelennek látjuk-e benne az életet, pozitívan vagy negatívan viszonyulunk-e a napok múlásához?

A hétköznapiakban többnyire nem az egész élet felől gondolkodunk, hanem lekötnék bennünket hosszabb vagy rövidebb távú projektjeink. Természetesen a mindennapi cselekvés mögött ott van egy idealizált vágykép arról, hogy hova is akarunk eljutni életünk folyamán. Ha azonban megállunk és tudatosan reflektálunk életünkre, akkor felszínre kerülhet az az *implicit axióma*, amely mélystruktúráként ott húzódik meg minden cselekvésünk mögött.⁹ Az élettörténetünk ugyanis egy olyan konstrukció, amelyben

⁶ SZABÓNÉ LÁSZLÓ Lilla (2020): Apák ettek egrest, fiak foga vásott el tőle?! – Pasztorálpszichológiai reflexió Orvos-Tóth Noémi Örökölt sors című könyvére, In: *Embertárs*. 2020/3. 251–260, 258.

⁷ A teológia történetében létezik egyfajta tradícióörös, de feltételezésem szerint ezt megelőzhetette a családi tradíciók megszakadása. A családi minták szervezeti szintű leképeződéséhez lásd (2013): MARTIN, James SJ: *Jezsuita spiritualitás. Gyakorlati útmutatás a hétköznapi élethez*. Budapest, Ursus Libris. 11. A tradícióöröshöz lásd: DAHLGRÜN, Corinna (2018): *Christliche Spiritualität – Formen und Traditionen der Suche nach Gott*. Berlin, De Gruyter. 61–63.

⁸ FREINACHT, Hanzi (2019): *Nordic Ideology: A Metamodern Guide to Politics*, Book Two (*Metamodern Guides 2*).

⁹ Chomsky nyomán Ritschl használja ezt a terminust. Az egyház mint közösség egy alapvető viszonyulási formát, személyetet alakít ki, mely aztán meghatározza, hogy tagjai milyen módon reagálnak különböző hatásokra, illetve mit közvetítenek a társadalom számára. Olyan alapelvekről van tehát szó, melyek metakommunikatív szinten, vagy ha úgy tetszik, mélystruktúráiban határozzák meg egy közösség és tagjainak életét. RITSCHL, Dietrich (1986): *Die Erfahrung*

a történetyszerkesztés alapvető szabályai érvényesülnek. Van eleje, közepe és vége, szólnia kell valamiről, van benne előkészítés, konfliktus, megoldás s esetenként katarzisz. A történet szövése szempontjából megkülönböztethetjük a komédiát, amelynek nemcsak a vége pozitív, hanem az egész szerkesztés ebbe az irányba mutat. Ennek ellentéte a tragédia, amely a sikertelenség, bukás forgatókönyve. Életünk forgatókönyvei az alapirányokat tükrözik, melyekre felfűzhetjük az események és magyarázataik láncolatát. Forgatókönyveink szempontjából nem mindegy, hogy hogyan viszonyulunk a múlthoz, a jelenhez és a jövőhöz, sőt a múlthoz való viszony meghatározza a jövő perspektíváit is és a jelen pedig a múlthoz való viszonyunkat:

„Az emberek többsége feltételezi, hogy emlékeink pontosan rögzítik azt, ami a múltban történt, és hogy ezek állandósulnak. Csakhogy idővel, sajnálatos módon, változnak, ugyanis emlékeink nem a múlt objektív lenyomatai, mint egy eseményről készített videofelvétel egy szellemi merevlemezen. Az emlékeket inkább rekonstruáljuk jelenbeli attitűdök, meggyőződések és hozzáférhető információk segítségével. A múlt e rekonstruktív természete miatt mai gondolkodásunk és érzelmeink befolyásolják, hogyan emlékezünk a tegnapiakra. Még az a mód, ahogyan a múltról kérdezzük bennünket, az is drámai módon befolyásolhatja visszaemlékezésünket.”¹⁰

Filippo Zimbardo és szerzőtársa az *Időparadoxon* című könyvükben írnak arról, hogy kutatásaik során milyen különbségek rajzolódtak ki a kultúrák, vallások és egyének időhöz való viszonya mintázataiban. Zimbardoék modellje szerint a múlthoz, a jelenhez és a jövőhöz is többféleképpen viszonyulhatunk. A múltra tekinthetünk pozitívan, mint erőforrás jelenik meg az emlékezés, de tekinthetünk negatívan is, mint egy olyan időre, amiből származik minden bajunk a jelenben: „A múlthoz való pozitív hozzáállás tükrözhet pozitív eseményeket, amelyeket emberek csakugyan átéltek, vagy pozitív beállítottságot, amely lehetővé teszi, hogy az egyén nagyon nehéz helyzetekből is a lehető legjobbat hozza ki. Pszichológiai szempontból az, ami az egyének hite szerint a múltban történt,

der Wahrheit – Die Steuerung des Denkens und Handelns durch implizite Axiome, In: Ritschl, D. (szerk.): *Konzepte – Ökumene, Medizin, Ethik – Gesammelte Aufsätze*. München, Chr. Kaiser Verlag. 147–166.

¹⁰ BOYD, John – ZIMBARDO, Philip (2012): *Időparadoxon – Hasznosítsuk újra a tegnapot, élvezzük a márt, és legyünk úrrá a holnapon!* Budapest, HVG Könyvek. 116.

erősebben befolyásolja jelenbeli gondolataikat, érzelmeiket és viselkedésüket, mint ami csakugyan megtörtént.”¹¹

A jelenhez viszonyulhatunk hedonista módon, kihasználva minden lehetőséget a magunk számára, de lehetünk fatalisták is, akik a sors vagy a hatalmasok bábjaként tekintünk magunkra. A jövőhöz viszonyulhatunk úgy, mint a megmérhető és megtervezhető időre az életünkben, de tekinthetünk úgy is, hogy túltekintünk életünk horizontján, és nagy távlatokban gondolkodunk a transzcendentális jövőről.¹² Kultúránként, felekezetenként, de személyenként is változhatnak a preferenciák, sőt életszakaszok szerint is lehetnek különbségek abban, hogy hogyan viszonyulunk az időhöz és az idő koordinátarendszerében pedig hogyan szőjük életünk történetét.¹³

A metanarratívák piaca

A tradíciók magunkra vételének másik fontos aspektusa a világszemléleti koordinátarendszer tartalmát jelenti, ami leginkább egy metatörténetben ragadható meg.

A metanarratíva olyan alapkérdésekre ad világnézetileg koherens választ, mint például: „Mi a végső realitás? Milyen a körülöttem lévő világ? Mi az ember? Mi történik a halál után? Mi a tudás végső forrása? Honnan tudom, hogy mi a jó és a rossz? Mi az etikus cselekvés? Mi a célja az emberi történelemnek? Milyen kapcsolatban áll a személyes orientáció a világgépemmel?”¹⁴ A világszemlélet és a metanarratíva kapcsolatát Sire így írja le: „A világszemlélet maga nem történet vagy előfeltevések összessége, de ilyen módon is kifejezhető. Ha arra gondolok, honnan jöttem én és az egész emberi faj, vagy merre tart az életem vagy maga az emberiség, mindez világszemléletem történeteként fejeződik ki. Minden nagyobb világszemléletnek megvan a maga metanarratívája, saját mestertörténete.”¹⁵

¹¹ BOYD – ZIMBARDO (2012), 95.

¹² ZIMBARDO, Philip – SWORD, Rosemary (2019): *Időperspektíva-módszer a gyakorlatban – Engedjük el a múltat, éljük meg a jelent és teremtünk boldog jövőt!* [eKönyv] HVG Könyvek.

¹³ Például amíg egy serdülő általában a jövőre fókuszál, addig lehet, hogy egy idős sokkal többet mereng a múlton.

¹⁴ SIRE, James W. (2009): *The Universe Next Door – A Basic Worldview Catalog*. Downers Grove, Inter-Varsity Press. 22–23.

¹⁵ SIRE, James W. (2015): *Naming the Elephant – Worldview as a Concept*, 2nd ed. Downers Grove, IVP Academic. 145.

Az életünk értelmezésében a világszemléletünk tükröződik és akarva-akaratlan egy-egy vezérgondolat vagy egy komplexebb metatörténet részeseinek tekintjük magunkat. Még akkor is, ha esetleg úgy tekintjük, hogy nincs is metatörténet, és az életünk semmiről nem szól, tulajdonképpen ez is egy gondolati ívre helyezi életünket, ami a semmiből jön és a semmibe tart. Attól függően, hogy egy véges történet vagy egy végleten történet részének látjuk magunkat, megváltoznak a prioritásaink és az élet „játékszabályai” is számunkra.¹⁶

A keresztyénség azt állítja, hogy van egy nagy történet, ami választott örökségünké válhat.¹⁷

A Szentírás és a keresztyénség szempontokat kínál számunkra, hogy hogyan olvassuk Isten munkáját az életünkben. A kollektív emlékezés, megemlékezés kereteket biztosít arra, hogy életeseményeinket hogyan rakjuk össze kerek történetté. Az örökölt, átvett olvasási mód ugyanis rendszerezi élményeinket, hogy mit és hogyan lássunk fontosnak életünkben. Ami kívülről választásnak tűnik, mihelyt belép valaki ebbe a történetbe, arra kap meghívást, hogy elfogadja, hogy Isten már előbb választott minket: Szeressük tehát (Istent), mert Isten előbb szeretett minket (1Jn 4,19).¹⁸

Részévé válni a nagy történetnek

A keresztyénség eredetileg narratív módon ragadja meg hitének lényegét, de vajon tartalmilag miről is szól ez a narratíva, történetfolyam? Hiszen Isten megismerése nemcsak kognitív tudás, hanem sokkal inkább keresés (Hós 6,3; 10, 12; Ézs 58,2) és megtérés (Hós 6,1; Jer 24,7). A Szentírás egyik fő gondolati struktúrája az üdvtörténet leírása. Izrael életében a szabadítás, a megszabadulás alapélmény volt, amely a keresztyénség számára a megváltás eseményében teljesedik ki.¹⁹ Keresztyén szempontból a történelem közepe Jézus Krisztus földi élete és értünk vállalt váltságghalála és feltámadása. A keresztyén metasztóri alaptörténete magának Jézusnak a története, melynek egyik fő jellemzője,

¹⁶ SINEK, Simon (2020): *Végtelen játék*. Budapest, HVG Könyvek.

¹⁷ BARTHOLOMEW, Craig G. – GOHEEN, Michael W. (2018): *A nagy történet – Hogyan találjuk meg a küldetésünket a Biblia elbeszélésében?* Budapest, Kálvin Kiadó.

¹⁸ WIKSTRÖM, Owe (2013): *A káprázatos sötétség – Szempontok a lelkipavezetéshez*. Budapest Luther Kiadó, 204.kk.

¹⁹ WESTERMANN, Claus (1978): *Theologie des Alten Testaments in Grundzügen*. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht. 57.

hogy ki lehet egészíteni saját történetünkkel, hiszen Jézus tanítványaival maradt mennybemenetele után is, ahogy ígérte: „én veletek vagyok a világ végezetéig” (Mt 28,20). Az, hogy mit jelent keresztyénnek lenni, leginkább Jézus történeteiben domborodik ki, Őt kell követnünk, Lelkének segítségül hívásával.²⁰ A megemlékezés, a kollektív emlékezet tehát nemcsak egy régi történetet rekonstruál, hanem a jelen és a jövő tapasztalatait is szervezi: „Feladatunk, hogy Jézus történetét továbbírjuk, azzal, hogy a saját történetünket is beleírjuk, azzal, hogy nagy és kis történeteinket, ügyetlen, csetlő-botló Krisztuskövetésünket Jézus és Isten történetének fényében, vele együtt látjuk és éljük.”²¹ Isten ismerete nem mint fogalom vagy teoretikus elképzelés öröklődött nemzedékről nemzedékre, hanem mint elmesélhető tapasztalás. Tapasztalása a gyógyulásnak, szabadulásnak, megbékélésnek, a gyógyító, szabadító és a békességet hozó Istennek. Isten úgy jelenik meg, mint Aki népével vonul, a vele való kapcsolat dinamikus, folyamatosan alakul:

„Isten ígéretei elérnek az egyes emberek személyes életszférájába, családjába, háztartásába. A legszemélyesebb szükségekben van jelen, úgy mint gyermektelenség, életveszély, hatalmasságok által való fenyegetettség, békétlenség a családon belül. Ezek meghatározóak a történet továbbfolyása szempontjából. Izrael Istenének munkája hozzákapcsolódik az egyes emberek életéhez. Isten ígéretei érvényesek az egyes emberek otthonára, munkavégzésére, nappalaira és éjszakáira egyaránt.”²²

Isten nem függetleníti magát az emberi élet történéseitől, hanem valóságosan jelen van népének szenvedéseiben is. Isten nem is akarja másként megmutatni magát, hanem csakis életünk zajlásának kellős közepén.

Tehát az az élettörténet, amely bevonódik a keresztyén hit rendszerébe, hagyományozójává és részévé válik Izrael, Jézus Krisztus és az egyház történetének. Ezáltal sokkal szélesebb horizonton nyer értelmet, mint ahogy azt az egyén önmagában belátni képes. A metasztori kifejezés tulajdonképpen ki nem fejthető fogalom, hiszen az összes történetet

²⁰ KLEIN, Stefanie (1994): *Theologie und empirische Biographieforschung – Methodische Zugänge zur Lebens- und Glaubensgeschichte und ihre Bedeutung für eine erfahrungsbezogene Theologie*. Stuttgart, Kohlhammer. 20.

²¹ ARENS, E. (1988): Wer kann die großen Taten des Herrn erzählen? – Erzählstruktur christlichen Glauben in systematischer Perspektive, In: Zerfaß, R. (szerk.): *Erzählter Glaube – Erzählende Kirche*. Freiburg, Herder 13–27. 22.

²² WESTERMANN (1978), 57.

Jézusról, illetve a keresztyénségről sohasem láthatjuk egyben. De a sok résztörténetből mégis összeállítunk egy átfogó történetet, mely egyrészt a sajátunk, hiszen a saját tapasztalatainkon, életünkön szűrjük meg a keresztyénség történeteit, másrészt viszont a közösség története is, mely nagyobb részt rajtunk kívül áll. Hermeneutikai szempontból kettős dolog történik. Egyrészt életemet új perspektívából Istennel kapcsolatban írom át, másrészt ezzel életem bevonódik az Isten–ember közös történetébe. Istennel kapcsolatban életem eseményeit úgy értelmezem, esetenként újraértelmezem, mint Isten bűnös de megmentett gyermeke. A keresztyén hit tehát az egyéni életet transzcendentálja az által, hogy a végső felől értelmezi, és egy értelmezési közösségbe integrálja.²³

A reményteljes múlt és a hálás jövő

A keresztyén hívó tehát egyszerre néz visszafelé, hogy hogyan is volt eddig megélhető a Krisztussal való kapcsolat, s egyszerre néz előre, hogy hogyan is éljen ezután. A hála egyrészt megjelenhet úgy is mint emlékezés a múltra, ahogy Anselm Grün fogalmaz: „A hálatelt emlékezés gondoskodik arról, hogy életemből semmilyen értékes dolog ne kerülje el figyelmedet, s mintegy kincsként őriz meg magadban mindent, ami jó.”²⁴ A hála másrészt lehet a jövőre való tekintés része is, hiszen biztos lehetek Isten gondviselő szeretetében, ahogy a Heidelbergi Káté első kérdés-feleletében valljuk:

„Mi életemben és halálodban egyetlen vigasztalásod? Az, hogy testestől-lelkestől – akár élek, akár halok – nem az önmagamé, hanem az én hűséges Uramnak és Megváltómnak, Jézus Krisztusnak a tulajdona vagyok. Ő drága vérével minden bűnömért maradéktalanul megfizetett, és az ördög hatalmából megszabadított.

²³ ASSMANN, Jan (1999): *A kulturális emlékezet – Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*, Budapest, Atlantisz. 131.

²⁴ GRÜN, Anselm (2016): *Gondolatok születésnapra*. Budapest, Új Ember. 60. Lásd még: FERENCZI Andrea (2020): A hála szerepe lelki, mentális és fizikai egészségünkben, In: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Reformata Transylvanica*. 65. 1. 243–265.

Úgy megőriz, hogy mennyei Atyám akarata nélkül egy hajszál se hullhat le fejemről, sőt mindennek üdvösségemre kell szolgálnia. Ezért Szentlelkével bizonyosságot ad örök életemről, és szív szerint hajlandóvá és késszé tesz arra, hogy szüntelenül neki éljek.”²⁵

A keresztyén hitben tehát az emlékezés és a reménység két oldala ugyanannak a történetnek, amit Istennel kapcsolatban megélünk. Krisztus munkájára és váltságára tekintve „visszafele reménykedünk”, és a reménységben a jövőre nézve emlékezünk az Ő ígéreteire.²⁶ Isten cselekvésére ugyanis nemcsak emlékezünk, hanem hisszük, hogy Ő ugyanaz, aki volt, és hisszük, hogy az is marad. Lehet, hogy életünk aktuális szereplői változnak, de Isten, akivel párbeszédben állunk, állandó és változhatatlan marad. A múlt reményre okot adó szemlélete és a transzcendentális jövő hálás biztonsága között feszülhet az a gondolati ív, amire felfűzhetjük életünk történetét: „személyes élettörténetemben az emlékezés és a jövő reménye egyensúlyban van, történetem egyrészt a múltban gyökerezik, másrészt a jövőhöz van kötve. [...] Csak azok tartoznak igazán össze, akiknek közösek az emlékeik és a reménységük.”²⁷

Ez a szemlélet nem arról szól, hogy csak a szépre emlékezzünk, hiszen Isten nem törli el a múltunkat. Ahogy Debra Hirsch fogalmaz: „Isten megváltó, nem *eltörölő*. A múltunk valamilyen módon mindig velünk lesz, mindig része annak, akik vagyunk és lettünk, életünk történetének kibonthatatlanul része marad. A múlt megváltható, de el nem törölhető.”²⁸ Múltbeli (akár jogos) sebeink dédelgetése helyett tehát lehet „dédelgetett reménységünk” Istenben.

²⁵ ZACHARIAS Olevianus – CASPAR Ursinus (2003): *Heidelbergi Káté – A Református Keresztyén Egyház Hitvallása*. Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület. 22.

²⁶ RITSCHL, Dietrich (1967): *Memory and Hope*. New York, Macmillan. 13.

²⁷ RITSCHL, Dietrich (1984): *Zur Logik der Theologie – Kurze Darstellung der Zusammenhänge theologischer Grundgedanken*. München, Chr. Kaiser Verlag. 46.

²⁸ HIRSCH, Debra (2015): *Redeeming Sex – Naked Conversations about Sexuality and Spirituality*. Downers Grove, InterVarsity Press. 124.

Befejezés

„Nem tudjuk megváltoztatni a múltat, de annál inkább a hozzá való viszonyulásunkat.”²⁹ Próbáljuk meg reményteljesen látni a múltat, ahogy az elképzelt jövőnkben is lehetnek olyan várva várt események, amiknek előre örülünk és bearanyozzák a felkészülési időszakot: egy nyaralás, egy esküvő stb.³⁰ Ugyanígy a múltban is kereshetünk és reménység szerint találhatunk is olyan eseményeket, melyekre visszaemlékezve kaphatunk erőt, biztatást, örömet és hálát, hogy a jelen élethelyzetben meg tudjunk küzdeni életünk kihívásaival. Keresztyénként nemcsak a saját történetünk lehet ilyen erőforrás, hanem évezredek tradíciójába, történetébe állunk bele, ahol elődeink történetei is jelenthetnek példát és biztatást, de a legfontosabb reménységünk lehet az a hála azért, hogy Krisztus meghalt értünk, feltámadott harmadnapon és velünk van Szentlelkével, míg újra el nem jön dicsőségesen az ő országában. Addig is erőt adhat az ősi ír áldás biztatása: „Amikor pedig súlyosnak érzed a keresztedet és a csúcsot meredeknek, ahova az út vezet, pontosan akkor növekedjen meg benned a remény és a bizalom. Ilyenkor jussanak eszedbe azok az évek, amikor melletted volt Isten kegyelme és öröme, és volt igaz barát, aki reményt adott. A múlt erőt ad arra, hogy kívárad a vihar elmúltát és a felhők elvonulását. Így lesz elég erő és idő, hogy a magad hegycsúcsára feljuthass.”

Felhasznált irodalom

ARENS, E. (1988): Wer kann die großen Taten des Herrn erzählen? – Erzählstruktur christlichen Glauben in systematischer Perspektive, In: Zerfaß, R. (szerk.): *Erzählter Glaube – Erzählende Kirche*. Freiburg: Herder. 13–27.

ASSMANN, Jan (1999): *A kulturális emlékezet – Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest, Atlantisz.

²⁹ BOYD – ZIMBARDO (2012), 131.

³⁰ MEICHENBAUM, Donald (2017): *The Evolution of Cognitive Behavior Therapy – A Personal and Professional Journey with Don Meichenbaum*. New York, Routledge. 12.

- BARTHOLOMEW, Craig G. – GOHEEN, Michael W. (2018): *A nagy történet – Hogyan találjuk meg a küldetésünket a Biblia elbeszélésében?* Budapest, Kálvin Kiadó.
- BORNHAUSER, T. (2000): *Gott für Erwachsene – ein Konzept kirchlicher Erwachsenenbildung im Zeichen postmodernen Vielfalt.* Stuttgart: Kohlhammer.
- BOYD, John – ZIMBARDO, Philip (2012): *Időparadoxon – Hasznosítsuk újra a tegnapot, élvezzük a mátt, és legyünk úrrá a holnapon!* Budapest: HVG Könyvek.
- DAHLGRÜN, Corinna (2018): *Christliche Spiritualität – Formen und Traditionen der Suche nach Gott,* Berlin: De Gruyter.
- FERENCZI Andrea (2020): A hála szerepe lelki, mentális és fizikai egészségünkben, In: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Reformata Transylvanica.* 65. 1. 243–265.
- FREINACHT, Hanzi (2019): *Nordic Ideology: A Metamodern Guide to Politics,* Book Two (*Metamodern Guides 2*).
- GRÜN, Anselm (2016): *Gondolatok születésnapra.* Budapest, Új Ember.
- HIRSCH, Debra (2015): *Redeeming Sex – Naked Conversations about Sexuality and Spirituality,* Downers Grove: InterVarsity Press.
- KLEIN, Stefanie (1994): *Theologie und empirische Biographieforschung – Methodische Zugänge zur Lebens- und Glaubensgeschichte und ihre Bedeutung für eine erfahrungsbezogene Theologie.* Stuttgart, Kohlhammer.
- MARTIN, James SJ (2013): *Jezsuita spiritualitás – Gyakorlati útmutatás a hétköznapi élethez,* Budapest, Ursus Libris.
- MEICHENBAUM, Donald (2017): *The Evolution of Cognitive Behavior Therapy – A Personal and Professional Journey with Don Meichenbaum.* New York. Routledge.
- OLEVIANUS, Zacharias – URSINUS, Caspar (2003): *Heidelbergi Káté – A Református Keresztény Egység Hitvallása.* Kolozsvár: Erdélyi Református Egységkerület.
- RITSCHL, Dietrich (1967): *Memory and Hope.* New York, Macmillan.
- RITSCHL, Dietrich (1984): *Zur Logik der Theologie – Kurze Darstellung der Zusammenhänge theologischer Grundgedanken.* München, Chr. Kaiser Verlag.
- RITSCHL, Dietrich (1986): Die Erfahrung der Wahrheit – Die Steuerung des Denkens und Handelns durch implizite Axiome, In: Ritschl, D. (szerk.): *Konzepte – Ökumene, Medizin, Ethik – Gesammelte Aufsätze.* München, Chr. Kaiser Verlag. 147–166.
- SINEK, Simon (2020): *Végtelen játék.* Budapest, HVG Könyvek.
- SIRE, James W. (2009): *The Universe Next Door – A Basic Worldview Catalog.* Downers Grove, Inter-Varsity Press.
- SIRE, James W. (2015): *Naming the Elephant – Worldview as a Concept,* 2nd ed. Downers Grove, IVP Academic.

- SZABÓNÉ LÁSZLÓ Lilla (2020): *Apák ettek egest, fiak foga vásott el tőle?! – Pasztorálpszichológiai reflexió Orvos-Tóth Noémi Örökölt sors című könyvére*, In: *Embertárs*. 2020/3. 251–260.
- TAPOLYAI Emőke (2019): *Harmóniában – Múltunkkal, jelenünkkel és jövőnkkel*. Budapest, Harmat.
- WESTERMANN, Claus (1978): *Theologie des Alten Testaments in Grundzügen*. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht.
- WIKSTRÖM, Owe (2013): *A káprázató sötétség – Szempontok a lelkivezetéshez*. Budapest, Luther Kiadó.
- ZIMBARDO, Philip – SWORD, Rosemary (2019): *Időperspektíva-módszer a gyakorlatban – Engedjük el a múltat, éljük meg a jelent és teremtsünk boldog jövőt!* [eKönyv] HVG Könyvek.